

3 Šolska geografija na Slovenskem do 2. svetovne vojne

Rožle Bratec Mrvar

3.1 Začetki pouka geografskih vsebin

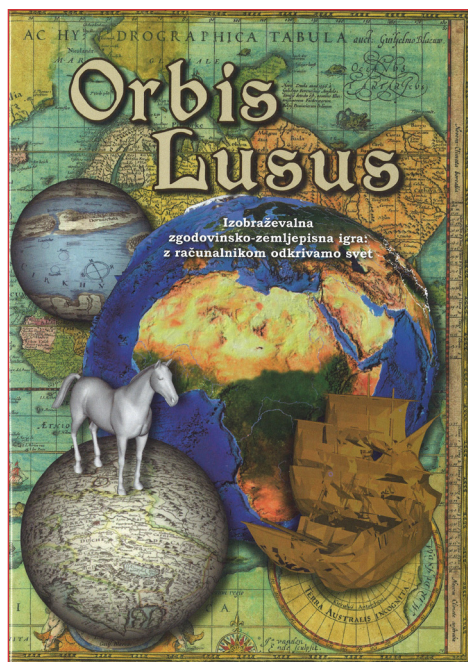
Rimsko-helenistična vzgoja je gotovo tudi na našem ozemlju vključevala pouk geografskih vsebin, vendar žal iz antike nimamo dovolj zgodovinskih virov. Najverjetneje pa jih ne bi našli v srednjeveških stolnih, samostanskih in župnijskih šolah. Se pa v obliki vsebin matematične geografije (na osnovi Ptolemaja) po skoraj tisočletni odsotnosti pojavijo v mestnih šolah ob koncu srednjega veka. Ker so bila naša mesta majhna, so v njih najverjetneje poučevali le osnovne vsebine – trivij (gramatiko, retoriko in logiko).

3.1.1 Protestantsko šolstvo in protireformacija

Začetki pouka geografije so tesno povezani s slovenskimi protestanti. Po zamisli Primoža Trubarja so ustanovili osnovno šolo. Med letoma 1563 in 1598 so ljubljanski protestanti vzdrževali stanovsko šolo, svojevrstno gimnazijo. Že prej, leta 1553, je nastala stanovska šola v Celovcu. Po drugem Bohoričevem šolskem redu iz leta 1575 so nadarjene učence v Ljubljani učili osnovnih pojmov naravne filozofije, uvoda v geografijo in celo osnove astronomije. Žal so habsburški deželni knezi leta 1580 meščanskim otrokom prepovedali obisk protestantske šole, kar je seveda bil začetek njenega konca. Stanovska šola v Ljubljani je imela

od leta 1582 pet razredov. Frischlin je bil med letoma 1582 in 1584 šolski ravnatelj v Ljubljani. Napisal je astronomijo in v latinščini odo Cerkniškemu jezeru, ki jo je A. Urbas več kot tri stoletja pozneje prevedel v nemščino (Gams, 2003). 30. oktobra 1598 je z izgonom učiteljev prenehala delovati protestantska šola.

Po zatrtju protestantizma so propadle tudi protestantske šole in z njimi pouk geografije. Nadomestili so jih jezuitski kolegiji – gimnazije (Ljubljana 1597, Celovec 1604, Gorica in Trst 1620, Maribor 1758), ki pa sprva pri nas niso bili popolni. Geografske vsebine so se poučevale pri filozofskih študijah na ljubljanskem jezuitskem kolegiju, kjer v drugem letniku najdemo fiziko z matematiko in geografijo. Seveda je bila vsebina tesno povezana s cerkveno zgodovino, tako da so »duha povzdigovali k teologiji« (Schmidt, 1963). V sredini 17. stoletja se je v Ljubljani oblikovala ena najbogatejših zasebnih baročnih knjižnic v Evropi – **Turjaška fidejkomisna knjižnica**, ki je vsebovala kopico temeljnih geografskih del (Münstrov *Kozmografijo*, Strabonovo *Geografijo*, Mercatorjev *Atlas* in opise Italije, Germanije in Grčije, Ptolemajovo *Geografijo*, Janszov atlas, Blaeujev atlas ...). Žal je bila pozneje razprodana. Morda najbolj

Slika 34: Posodobljena različica igre *Orbis lusus* (foto: R. Bratec Mrvar).

zanimivo delo v njej je bila geografska igra *Orbis lusus seu lusus geographicus* (*Igra sveta ali geografska igra*), ki jo je za disertacijo v Gradcu s svojim profesorjem Kirchofferjem izdelal **Volf Engelbert Turjaški** (Wolf Engelbert graf von Auspergr; 641–1709). Igra je bila narejena v naglici in je zato ostala delno nedokončana, vendar so jo igrali še desetletja (v ljubljanskem Mestnem muzeju je ohranjena igralna mizica Turjaških). Slovenski šolski muzej je izdelal njeno računalniško simulacijo. V njej najdemo tudi zanimiv odlomek o geografiji: »Med različnimi znanostmi je ni primernejše od geografije, ki bi na prijetnejši način omogočala človeški pameti spoznavati razigranega Boga ali, ki bi bolj lajšala naše doumevanje zakonov, ki vladajo v naravi« (Sekolec, 2007, 2008). Šele v terezijanskem času so začeli jezuiti izgubljeni primat v šolstvu na naših tleh.

3.1.2 Barok in prve na Slovenskem tiskane knjige

Temeljno delo, ki je predstavljalo ne le geografijo Kranjske, temveč je imelo brez dvoma tudi pedagoško vrednost, je bila *Slava vojvodine Kranjske* **Janeza Vajkarda Valvasorja**. Dolga desetletja je bila ključni vir znanja o naših deželah in ljudeh. Nekaj let pred Valvasorjem (1678) je podroben zemljevid Štajerske na podlagi skoraj desetletnega dela izdal **Georg Matthäus Vischer**. Svoj *Novi geografski opis najplodovitejše vojvodine Štajerske* je leta 1681 dopolnil z obsežno topografijo Štajerske, ki jo je delal skoraj do smrti (Stopar, 2013). Po obuditvi tiskarstva na Kranjskem, ko so leta 1660 deželni stanovi iz Salzburga poklicali Janeza Mayra, je ta v svoji knjigarni ponujal večino tedaj temeljnih geografskih del v latinščini (Cluverij, Schottl ...) in nemščini (Münster, Francisci, Neutzschitz ...).

Avtorji prvih na Slovenskem tiskanih knjig so bili večinoma učitelji jezuitskih šol. **Janez Krstnik Thullner** (1668–1747), ki je bil tedaj profesor filozofije v Gorici, je v Ljubljani leta 1704 izdal *Memorabilia orbis et urbis Goritiensis*, ki je bila geografsko zgodovinsko delo o Gorici (najdemo jo v Arhivu Narodnega muzeja Slovenije). Ohranjene pa imamo tudi zapiske njegovega študenta Aleša Žige Dolničarja, ki je poslušal njegova predavanja o horologiji, kjer je opisoval tudi Savo in fenomen Cerkniškega jezera. Njegov naslednik na ljubljanski jezuitski gimnaziji je bil **Sebastian Stainer** (1680–1748), ki se je tudi posvečal geografskim vsebinam. Njegov učenec **Janez Benjamin Erberg** (1699–1759) je leta 1716 za končni izpit izdelal *Anathemo astronimico* ..., ki se je zgledovala po Galilejevih delih, in v njej narisal slike sončnih ur ter zapisal zanimiv izmišljeni

dialog med strokovnjakom za sončne ure in natančnežem. V njem je navedena kopica opisov geografskih odprav in tudi merjenje geografske širine v Ljubljani. Že naslednje leto pa je ljubljanski profesor fizike in matematike na jezuitski gimnaziji, **Jožef Kraus** (1678–1718), izdal geografsko delo z matematičnimi vajami, *Consolatio Geographiae in solatium*. Napisano je bilo v obliki živih dialogov med geografom in matematikom (npr. z dodanimi vzkliki »naj živi ljubljanska matematika«). Verjetno je bilo delo uprizorjeno na javnem zagovoru cistercijanca Karla Rodeta leta 1717. V njem opisuje številne dežele, pa tudi podnebje, matematično geografijo z ekliptiko, polom, horizontom, poldnevniko, ekvatorjem ... Dodano je tudi šest slik, na katerih so prikazani položaj Ljubljane na globusu, tok Donave in zemljevid Kranjske.

V sredini 18. stoletja je pri nas delovalo še več profesorjev na jezuitskem kolegiju, ki so pisali tudi geografska dela z opisi naših dežel (npr. Nikolaj Lavrenčič, Franc Erberg, Janez Pogričnik). Geografske teme na jezuitski šoli so obsegale predvsem matematično geografijo (npr. obseg, obliko in velikost Zemlje, temeljne pojme ...). Ob koncu 18. stol. je bila pomemben vir geografskega znanja tudi znamenita Zoisova knjižnica.

3.2 Šolska geografija v 19. in prvi polovici 20. stoletja

V 19. stoletju se geografija razvije kot moderna znanstvena disciplina in postopoma tudi kot samostojen šolski predmet na večini šol.

3.2.1 Ilirske province

V sicer kratkem obdobju delovanja francoskega šolstva na Slovenskem (1810–1813) je bila zelo pomembna vloga ljubljanskega liceja. Bil je kot centralna šola za ostale gimnazije, ki so bile precej spremenjene. V letu 1810/11 je **Valentin Vodnik** (1758–1819) prvič poučeval geografijo v slovenščini, vendar le v 1. razredu ljubljanskega liceja, saj je v višjih razredih pouk potekal v francoščini. Za predavanja si je izdelal skripte, ki pa se žal niso ohranile. Pouk geografije in zgodovine je v slovenščini večinoma potekal tudi na postojnski in verjetno tudi na idrijski gimnaziji. Žal je finančna stiska že naslednje leto pripeljala do prve preureditve in krčitve šol in predmetnika (tudi geografije). Sicer je bila geografija naslednjega leta vključena nazaj v predmetnik, a so jo poučevali v

nemščini. Konec šolskega leta 1812/13 je ilirsko šolstvo razpadlo (Schmidt, 1966), zato se zametki slovenske šolske geografije niso mogli razviti, saj je Francozom preprosto zmanjkalo denarja in časa.

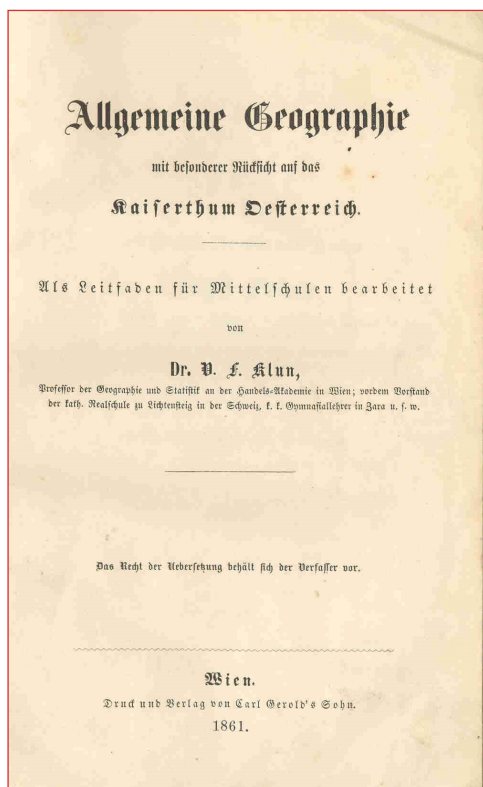
3.2.2 Slovenski šolski geografi na tujem

Zaradi neugodnih razmer za strokovno kariero doma, je večina prvih geografov iz naših krajev delovala na tujem. Verjetno prvi profesor geografije iz naših krajev je bil **Anton Čizman** (1821–1874), ki je od leta 1856 dalje predaval geografijo, statistiko in zgodovino na navtični in trgovski akademiji v Trstu, že prej pa je štiri leta predaval na univerzi v Montgomeryju v ZDA in tako postal verjetno prvi slovenski profesor v Ameriki. Bil je pravi svetovni popotnik, ki je razen Avstralije prepotoval vse celine in opise svojih potovanj objavljaval v tržaških časnikih in časopisih, ki so izhajali na Kranjskem (Bohinec, 1925).

Zelo pomembna šolska geografa sta bila Blaž Kocen in Vinko Fereri Klun. **Blaž Kocen** je bil sicer duhovnik in profesor matematike, naravoslovja in fizike, saj študij geografije takrat v Avstriji še ni obstajal. Verjetno ga je Dragotin Dežman, ki je položil temelje domoznanstva na Kranjskem, v Ljubljani navdušil za geografijo, kateri je v naslednjih letih posvetil vsak prosti trenutek. Leta 1858 je v Gorici izdal svoj prvi učbenik *Osnove geografije*. Po selitvi v Olomuc na Moravsko leta 1861 je v pičlem desetletju s svojimi učbeniki, kartami in predvsem atlasih na noge postavil najuspešnejšo založbo na področju šolske geografije v Avstriji. Njegovi učbeniki in karte so izhajali do konca 19. stoletja. Največji ugled so doživeli njegovi šolski atlasih, ki so, sicer predelani, doživeli skoraj 300 izdaj v 18 različnih jezikih in izšli v več milijonov izvodih. Pod imenom *Kozenn Atlas* v sosednji Avstriji izhajajo še danes (Bratec Mrvar, 2000). Kocen je tudi avtor didaktično-geografskega znanstvenega članka *Geografska učila*, kjer je opisal temeljna načela pouka geografije in ocenil večino tedanjih učil.

Vinko Fereri Klun je bil avtor mnogih učbenikov in po letu 1857 profesor geografije na dunajski trgovski akademiji ter po letu 1862 na univerzi. Bil je prvi slovenski docent za geografijo. Aktiven je bil tudi v dunajskem geografskem društvu. Napisal je *Splošno geografijo* (1861), *Vodič po geografskem pouku* (1861–72) in *Atlas industrije in trgovske geografije* (1864). Bil je »oče« avstrijske trgovske geografije, ki je pri sosedih pustila izredno močan pečat. Pisal je tudi o etnografsko-demografskih značilnostih in zgodovini Slovencev v reviji *Russkaja*

beseda (1857, 1859) ter izdal Knobleharjev dnevnik prvega potovanja po Belem Nilu (1850–51).

Slika 35: Naslovnica Klunove *Splošne geografije* iz leta 1861 (foto: R. Bratec Mrvar)

3.2.3 Prva geografska dela v slovenskem jeziku

Danes je v geografskih krogih precej pozabljeno delo **Mihaela Peternela**, ki je bil prvi ravnatelj ljubljanske realke in je napisal (v nemščini) tedaj najtemeljitejša opisa Kranjske (1853 in 1855) s poudarkom na ekonomski geografiji. Peternelove predstavitve Kranjske je za vzor svojim študentom dajal celo prvi avstrijski univerzitetni profesor geografije na dunajski univerzi Friedrich Simony (1813–1896) (Bohinec, 1925). Benediktinec **Karel Robida** (1804–1877) se je kot zaveden Slovenec zavzemal za slovensko kulturo in jezik na Koroškem. Od prvega letnika naprej je sodeloval pri Slomškovih *Drobtinicah* in Janežičevi *Slovenski bčeli*, kjer je objavil *Uvod k splošnemu zemljopisu* (Južnič, Bratec Mrvar, 2008).

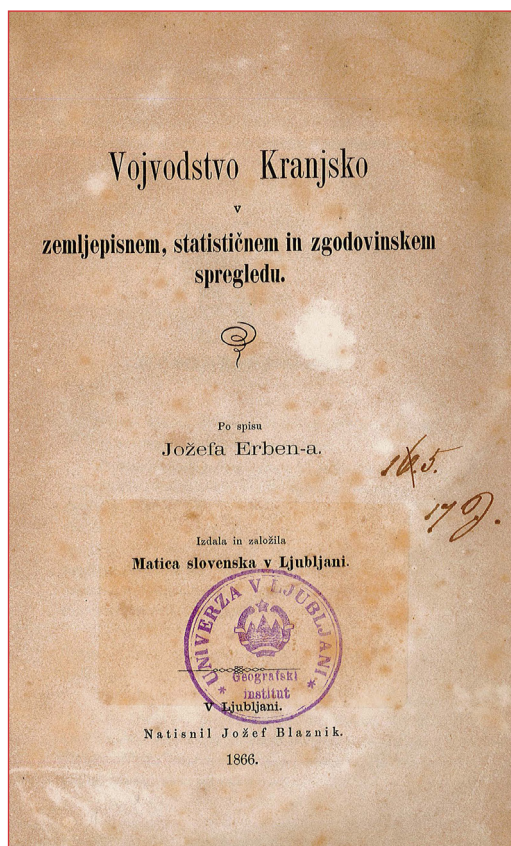
Ljubljanski tiskar Prešernovih poezij, Jože Blaznik, je natisnil tudi prvi slovenski zemljevid sveta **Petra Hicingerja** (1812–1867) – *Obraz cele zemlje v dveh polkroglah* (1852), ki je bil namenjen tudi pouku geografskih vsebin na nižjih stopnjah v slovenskem jeziku. Ob obeh polutah je prikazoval še planete, pot Zemlje okoli Sonca in Lune okoli Zemlje, velikost celin s številom prebivalstva in vseboval opis starega sveta. Žal ga prosvetno ministrstvo ni potrdilo za šolsko rabo, a ga je v svoje delo *Življenja srečna pot* vključil Anton Martin Slomšek. Bil je del knjižice *Popis sveta s kratko povestnico vsih časov in narodov*, ki jo lahko imamo za prvi poskus geografskega učbenika v slovenščini, ki pa žal ni prišel v uporabo v tedanjih šolah.

Janez Jesenko velja za začetnika med pisci slovenskih geografskih učbenikov. Leta 1865 je v Gorici izšel njegov prvi učbenik za gimnazije in realke, *Zemljepisna začetnica*. Pri delu se je precej zgledoval po svojem dunajskem učitelju Vinku Ferreriju Klunu. Sledila sta še zelo kvalitetna *Občni zemljepis* (1873) in *Prirodnoznanški zemljepis* (1874), ki pa že bistveno presegata srednješolsko raven. Med slovenskimi geografskimi deli v 19. stoletju nimata primerjave in ju lahko imamo za začetek slovenske znanstvene geografije (Kunaver, 2009). Jesenko je bil edini slovenski geograf, ki je imel v tem obdobju vpogled tudi v nenemško znanstveno literaturo (Bohinec, 1925). Učbenike za srednje šole je izdajal do leta 1890. Napisal je tudi prvo slovensko znanstveno razpravo o potresih, ki je izhajala v *Ljubljanskem zvonu* v 14. nadaljevanjih v letih 1881–82 (Bratec Mrvar, Kladnik, 2008).

Omeniti velja tudi **Mateja Cigaleta** (1819–1889), ki je bil sicer pravnik in jezikoslovec in je dolgo skrbel za prevajanje avstrijskih zakonov v slovenščino in za uvajanje slovenske znanstvene terminologije. Skupaj s Petrom Kozlerjem je bil pobudnik izhajanja prvega slovenskega atlasa. Pod njegovim vodstvom je *Atlant* izhajal med letoma 1869 in 1877. Letno so izšli po trije zemljevidi, z izjemo let 1870, 1873 in 1876, skupno je izšlo 18 zemljevidov. Do enotne izdaje zemljevidov v enem snopu ni prišlo (Orožen Adamič, Urbanc, 2005). Cigale je bil tudi avtor *Kratkega popisa Cesarstva avstrijskega* (1861), ki je bil prvi »odobreni« učbenik domoznanstva v slovenščini (odobren je bil za uporabo v slovenskih šolah, ki pa jih tedaj še ni bilo), in prevoda odličnega Schubertovega geografskega učbenika, ki pa je ostal v rokopisu (Južnič, Bratec Mrvar, 2007).

Kocenov učbenik *Zemljepis za ljudske šole (Erdbeschreibung für Volksschulen)* je prevedel in za slovensko tržišče priredil osnovnošolski učitelj **Ivan**

Lapajne (1849–1931). V skrajšani obliki je v Mariboru prvič izšel leta 1877, leta 1879 pa je izšla popravljena in s slikovnim gradivom dopolnjena druga izdaja (Bratec Mrvar, 2009). Lapajne je kot dodatek čitankam za slovenske ljudske šole napisal *Kratek opis Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja* (1876), leta 1878 *Domovinoslovje za ljudske šole* in desetletje pozneje še učbenik *Domoznanstvo* (1889) (Južnič, Bratec Mrvar, 2007). Zadnja tretjina 19. stoletja je po zaslugi **Slovenske matice** (ustanovljena kot Matica Slovenska leta 1864) prinesla več prikazov slovenskih dežel. Ob že omenjenem *Atlantu* je izdala tudi prvo zbirko zemljepisnih, statističnih in zgodovinskih pregledov dežel: *Vojvodstvo Kranjsko* (Jožef Erben, 1866), *Vojvodstvo Koroško* (Jožef Erben, 1866–69) in *Slovenski Štajer* (Josip Šuman, 1. del, 1868; Ivan Geršak, 2. del, 1870).

Slika 36: *Vojvodstvo Kranjsko* je Slovenska matica izdala po izvorniku češkega geografa in statistika Jožefa Erben (1830–1908) (Arhiv Oddelka za geografija FF UL).

3.2.4 Prelom stoletja

Ob koncu 19. stoletja je začela Slovenska matica izdajati zbirko Slovenska zemlja (1892–1925), ki je našla številne bralce v šolah. Zgodovinar in geograf **Simon Rutar** (1851–1903), ki je bil verjetno pobudnik zbirke, je zaporedoma napisal *Pokneženo grofijo Gorisko in Gradiščansko, Samosvoje mesto Trst in mejno grofijo Istro* in *Beneško Slovenijo*. *Vojvodino Kranjsko* je napisal **Fran Orožen**, **Ferdinand Seidl** (1856–1942) *Kamniške ali Savinjske Alpe, njih zgradba in lice*, **Matko Potočnik** (1872–1967) *Vojvodino Koroško* in **Fran Kovačič** (1867–1939) *Slovensko Štajersko in Prekmurje*. Rutar je skupaj z Orožnom predelal in za slovensko rabo priredil tudi šolski atlas in stenski zemljevid za ljudske šole založbe Hölzel Haardt (Gspan, 1960). Fran Orožen je bil srednješolski profesor in avtor številnih učbenikov, atlasov ter stenskih zemljevidov. Po zaslugi knjige *Metodika zemljepisnega pouka* (1891, druga izdaja 1898), velja za začetnika metodike in didaktike geografije pri nas (če zanemarimo Kocenovo splošno didaktiko geografije). Izdal je tudi

Slika 37: Naslovni strani knjige Ferdinanda Seidla *Kamniške ali Savinjske Alpe* (Seidl, 1907).

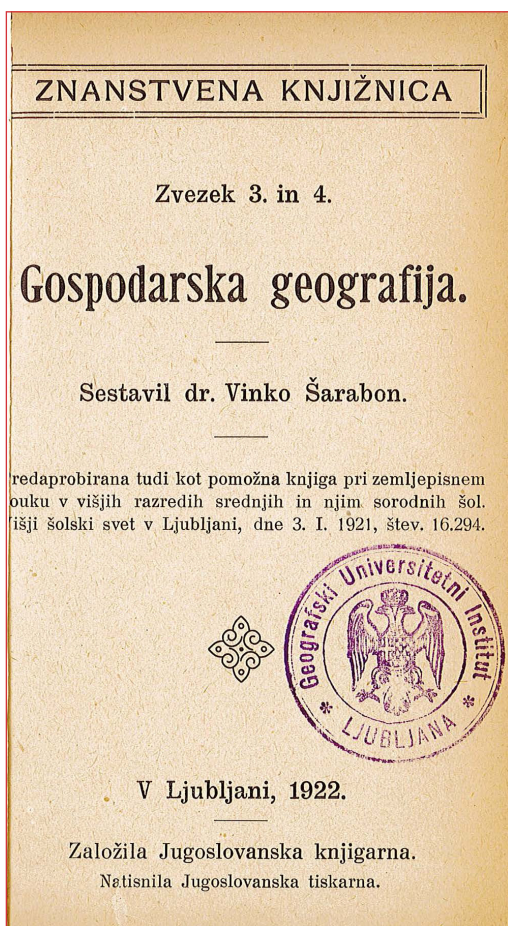
globus s slovenskimi zemljepisnimi imeni (1896), ki ga je ravno tako priredil po Haardt. Bil je tudi prvi predsednik Slovenskega planinskega društva in društva slovenskih profesorjev ter začetnik turistične geografije pri nas (Lukman, 1935). Orožnovi metodiki je kmalu sledila *Metodika zemljepisnega pouka* (1905), ki jo je izdal **Gabriel Majcen** (1858–1940). Ta velja za najbolj poglobljeno, obsežno in temeljito metodiko geografije za čas izpred prve svetovne vojne (Kunaver, 1989).

3.2.5 Šolska geografija med obema vojnama

Artur Gavazzi (1861–1944), prvi profesor geografije na novoustanovljeni ljubljanski univerzi, je bil avtor prvega šolskega stenskega zemljevida (v srbohrvaščini) nove, po 1. svetovni vojni ustanovljene države Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), ki pa je bil zaradi viharnih časov precej pomanjkljiv in zastarel (Savnik, 1925). Nekaj let pozneje je izdal zelo priljubljeni zemljevid Balkanskega polotoka. Prvo pomembnejše delo za pouk geografije je bil *Zemljevid slovenskega ozemlja*, ki ga je leta 1920 (2. izdaja z državnimi mejami 1921) izdala Slovenska matica. Uporabili so zbirko toponimov, ki so jo filologi od Miklošiča do Pleteršnika ustvarjali desetletja. Izid zemljevida je bil načrtovan že leta 1909, vendar ga je avstro-ogrsko oblast uspešno zadrževala. Žal pa je bil nepregleden in tehnično pomanjkljiv, celo v primerjavi s Freyerjevo karto iz leta 1844 (Bohinec, 1925). Novi geografski učbeniki za gimnazije so po nastanku Kraljevine SHS le počasi izhajali. Večinoma so prišli v šole šele leta 1924. Za najboljšega, in tedanjim nemškim primerljivega (Kranjec, 1925), je veljal učbenik **Milana Pajka** (1876–1913) in **Karla Prijatelja** (1883–1980) iz leta 1924. Vseboval je osnove matematične geografije, klimatogeografije, splošen pregled celin in ločena fizični ter družbeni opis posameznih pokrajin. Učbenik **Antona Melika** (1890–1966) *Zemljepis kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev* (1923) se je uporabljal tako v 4. kot tudi v 8. razredu tedanjih gimnazij.

Na področju ekonomske geografije je imel pionirsko vlogo **Vinko Šarabon** s svojo *Gospodarsko geografijo* (1922). Šarabon je že med prvo svetovno vojno izdal pogosto prezrt učbenik *Zgodovina in geografija Avstro-Ogrske*, ki velja za prvi učbenik v duhu sodobne znanstvene geografije (Kranjec, 1971). Na področju krasoslovja in popularizacije geografije in naravoslovja na splošno velja izpostaviti delo **Pavla Kunaverja** (1889–1988). Med drugim je napisal poljudnoznanstveno delo *Kraški svet in njegovi pojavi* (1922), ki je vzorno tudi v znanstvenem in

pedagoškem pogledu (Bohinec, 1925). Izredno pomembno vlogo pri pouku so imeli zemljevidi, stenske in ročne karte ter atlasi, zato velja izpostaviti prvi popolnoma domači domoznanski atlas *Zemljepisni atlas Kraljevine SHS* iz leta 1923 (Cigaletov *Atlant* in Orožen-Haardtov atlas sta bila prirejena tuja atlasa), ki ga je izdalo Društvo slovenskih profesorjev. Žal je bil za vsakdanji pouk nepriročen in pomanjkljiv (manjkali so sezname, kazalo, projekcije ...) ter kartografsko ponesrečen. Glavni konkurent na trgu mu je bil Kocenov atlas, ki ga je priredil **Valter Bohinec** (1898–1984). Zemljevidi v atlasu so bili v hrvaškem jeziku, v slovenskem jeziku je bil le uvodni del (Južnič, Bratec Mrvar, 2007).

Slika 38: Vinko Šarabon je z *Gospodarsko geografijo* odigral pionirsko vlogo na tem področju pri nas (Arhiv Oddelka za geografijo FF UL).

Učitelji so pri pouku geografije v tem času pogrešali »projicirne slike« nove države, ki so jih bili vajeni iz časa Avstro-Ogrske. Na voljo so imeli le razglednice (Kranjec, 1925). Vloga šolske geografije se je povečala z novim učnim načrtom leta 1925, ki je nadomestil starega avstro-ogrškega iz leta 1909 (Kržišnik, 1926). Število tedenskih ur v realkah se je povečalo z 2 na 3. Pomembna novost je bila uvedba geografske čitanke (potopisi dežel) in nemih zemljevidov. Leta 1930 je bil sprejet nov učni načrt, ki je skrčil geografsko snov na občo geografijo (5. razred osemletne gimnazije) in geografijo Jugoslavije ter sosednjih, slovanskih in glavnih kulturnih držav v 8. razredu (Kranjec, 1935).

Dvajseta leta 20. stoletja bi lahko imenovali tudi začetek dobe **Antona Melika**, ki je že s prvo knjigo *Jugoslavija, zemljepisni pregled* (1. del 1920, 2. del 1923) vzbudil občudovanje v geografski srenji. Na univerzah tedanje Jugoslavije so prvi učbeniki za geografijo nastajali počasi in so bili napisani v srbohrvaščini. Pavle Vujović (1881–1966) je izdal *Osnove matematične in fizične geografije* v dveh delih (1923 in 1926). Jovan Cvijić (1865–1927) dva od načrtovanih treh delov *Geomorfologije* (1924 in 1926). Artur Gavazzi je izdal *Občo geografijo* (1. del, 1929) in *Zemljepis Evrope* (1. del, 1931), Filip Lukas (1871–1958) pa v dveh delih leta *Ekonomsko geografijo* (1923, 1924). Ne smemo pa spregledati drugega velikana slovenske geografije **Svetozarja Ilešiča** (1907–1985), ki je od začetkov svojega dela na univerzi leta 1933 bodoče učitelje venomer opozarjal na pomen aktualizacije pouka, na povezanost geografske stroke ter spodbujanje »proučevanja zakonitosti medsebojnih vzročnih in funkcijskih zvez med različnimi pojavi in procesi, ki ustvarjajo pokrajino« (Kunaver, 1999).